

JONATHAN ROBINSON
William of Ockham's Early Theory of Property Rights in Context. Studies in Medieval and Reformation Traditions 166. Leiden & Boston: Brill 2013. 396 s.

Yksi modernin omistusoikeuskäsitteen muotoutumiseen merkittävästi vaikuttanut keskustelu alkoi, paradoksaalista kyllä, fransiskaanista köyhyyttä koskevien kiistojen tiimoilta 1250-luvulla. Fransiskaanithan väittivät, että heidän köyhyyslupauksensa edellytti hengellisen köyhyden lisäksi myös täydellistä omistamattomuutta. Jälkimmäinen tarkoitti luopumista kaikista omistusoikeuksista (*dominium*), niin yksityisestä kuin yhteisestäkin omaisuudesta ja elämää pelkän yksinkertaisen kulutuskäytön (*simplex usus facti*) varassa.

Veljestön käyttämän esineistön omistajuus säilyi sen lahjoittajalla, joka oli joko kirkko (ja viime kädessä paavi) tai joku muu taho, esimerkiksi yksityinen lahjoittaja. Tällainen käytäntö oli vastoin lainsäädäntöä, jossa lahjoitus siirsi omistusoikeuden lahjan vastaanottajalle, mutta aina 1320-luvulle saakka paavit "siunasivat" tällaisen käytännön sääntökunnalle kirjatuissa privilegioissaan. Varhaisin fransiskaanista köyhyden ideologiaa ja paavien privilegioita vastaan suunnattu kritiikki ajoittui jo 1250-luvulle, jolloin Pariisin yliopiston teologisen tiedekunnan opettajat, William Saint-Amourilainen ja Gerardus de Abbeviellelainen arvostelivat sitä sekä teologiselta että juridiselta kannalta ongelmallisenä käytäntönä. Noin parikymmentä vuotta myöhemmin aihepiiristä käytiin kiivastakin moraalifilosofista keskustelua niin ikään Pariisissa, aikansa huippuyliopistossa. Vasta juristipaavi Johannes XXII:n (paavinä 1316–1334) kritiikin myötä kiista pakotti fransiskaanit perustelemaan köyhyden ideologiaansa myös juridisesti. Tällöin he joutuivat perhymään ennen kaikkea kysymyksiin

omistamisen luonteesta ja alkupe-
 rästä, omaisuuden käytön rajoista
 sekä omaisuuden hankitavoista.

Jonathan Robinsonin teos *William of Ockham's Early Theory of Property Rights in Context* käsittelee tätä köyhyyskiistojen myöhäisintä vaihetta – kiistaa sääntökunnan ja paavi Johannes XXII:n välillä 1320–1340-luvulla. Tutkimus rakentuu temaattisesti keskeisten omistusoikeudellisten käsitteiden perustalle siten, että oman päälukunsa saavat *ius* (oikeus), *dominium* (omistusoikeus), erilaiset *usus*- eli esineistön käyttöä koskevat oikeudet (*ius utendi, usus iuris, usus facti*), kulutus-esineet sekä yhteisöllisen omistusoikeuden käsite. Robinson ei tutki ainoastaan Ockhamin käsityksiä vaan sijoittaa ne historialliseen kontekstiinsa vertaamalla niitä paavi Johannes XXII:n fransiskaanista köyhyyttä vastaan laadittuihin kirjoituksiin sekä muiden fransiskaanien, niin kutsuttujen "mikaelistien", traktaatteihin. Teoksessa onkin valaiseva kaavio kiistakirjoitusten keskinäisistä yhteyksistä.

Mikaelisteihin kuuluivat muun muassa sääntökunnan silloisen kenraaliministerin Mikael Cesenalaisen lisäksi sääntökunnan prokuraattori Bonagratia Bergamolainen, Franciscus Esculo (tunnetaan myös nimellä Franciscus Marcialainen) sekä myöhemmin myös William Ockham (noin 1288–1347). Mistään erikseen järjestäytyneestä ryhmittymästä ei ollut kysymys, vaan mikaelisteja yhdisti Avignonin vankeus. Tarkalleen ei tiedetä, miksi Ockham oli Avignonissa ja millaisia syytteitä hänen syytelistallaan oli. Ne eivät kuitenkaan koskeneet aluksi fransiskaanista köyhyyttä vaan teologisia erimielisyyksiä (ilmeisesti Jumalan autuasta näkemistä), kun taas muut mikaelistit olivat syytettyinä nimenomaan fransiskaanista köyhyyttä koskevista näkemyksistään.

Ockham siis tutustui mikaelisteihin vasta Avignonissa ja joutui köyhyyskiistan keskelle sattumalta. Ilman kutsua Avignoniin hän tus-

kin olisi koskaan kirjoittanut yhtään köyhyyttä, omistamattomuutta tai ylipäättään yhteiskuntafilosofista teosta. Avignonin jälkeen hänen kiinnostuksensa siirtyi täysin yhteiskuntafilosofiaan, eikä hän enää laatinut yhtään teologis-filosofista teosta. Ockham suuntasi koko intellektuaalisen arsenaalinsa aikansa yhteiskuntafilosofisiin ongelmiin, ennen kaikkea maallisen ja kirkollisen vallan välisiin kysymyksiin ja paavin vallan täyteyttä koskevan opin kritiikkiin.

Ockhamin osalta Robinson analysoi tämän varhaisinta yhteiskuntafilosofista teosta *Opus nonaginta dierum* (Yhdeksänkymmenen päivän työ). Ockham laati sen vuonna 1328 ollessaan Avignonissa. Vaikka hän kirjoittaakin sen mikaelistien näkökulmasta me-muodossa, teosta on pidetty Ockhamin omana tuotantona. Robinson osoittaakin, että Ockham on kehitellyt eteenpäin monia jo muilla mikaelisteilla esiintyneitä näkemyksiä. Lisäksi Ockham esittää myös aivan uusia näkökulmia köyhyden puolustamiseen sekä juridiselta että moraaliselta kannalta. Myös muut mikaelistit osoittautuvat yksilöllisiksi ajattelijoiksi, joista jokaisella on omat korostuksensa köyhyyskiistassa.

Robinson tarkastelee paavi Johannes XXII:n omistusoikeudellisia näkemyksiä omana päälukunaan ja osoittaa, että hänen näkemyksensä olivat perustaltaan roomalaisoikeudellisia. Sen sijaan fransiskaanit, ja erityisesti Ockham, viittaavat enemmän kanoniseen oikeuteen. Teoksensa lopussa olevaan liitteeseen Robinson on listannut kaikkien tutkimiensä lähdeostosten sisältämät viittaukset kanoniseen oikeuteen ja roomalaisoikeudelliseen aineistoon.

Robinsonin mukaan *ius*-käsitteen kohdalla mikaelisteja yhdisti näkemys, jonka mukaan *ius naturale* on luonteeltaan muuttumaton, joidenkin tulkinnan mukaan lähes luovuttamaton, kun taas muut oikeudet eivät olleet. Tästä tuli fransiskaanisen köyhyys-/omistamattomuusajattelun perusta. Näin he pys-

tyivät operoimaan ikään kuin positiivisen oikeuden ulkopuolella, mutta kuitenkin luonnollisen lain sisällä. Toiseksi *ius*-käsitteeseen liittyi aktiivisen oikeuden ajatus: henkilö sai nostaa kanteen ja puolustaa oikeuksiaan, jos niitä oli loukattu. Ockhamin augustinolaisperäinen jaottelu käsitteisiin *ius fori* ja *ius poli* oli Robinsonin mukaan uutta. Jaottelun avulla Ockham pystyi erottamaan toisistaan positiivisen ja ei-positiivisen (eli moraalisen) lain. Robinson myös osoittaa, että Ockham käytti *dominium*-käsitettä sekä omistusoikeudellisessa että poliittisessa merkityksessä, ja käsitteen käyttö oli kehittyneempää kuin muilla mikaelisteilla.

Kaikki mikaelistit ymmärsivät fransiskaaniin kulutuskäytön valtasuhteena "oikeudettoman" veljen ja oikeustoimihenkilönä toimivan omistajan välillä, mikä oli teoriassa verrattavissa kuninkaan tai ruhtinaan *dominiumiin* suhteessa alamaisiin tai Jumalan *dominiumiin* luomakuntaansa kohtaan. Ockham kehitti tätäkin näkemystä eteenpäin ja se palveli hänen myöhempää yhteiskuntafilosofista kritiikkiään paavia kohtaan.

Dominium liittyi kaikilla mikaelisteilla oikeuskäsitteeseen: jos henkilöllä oli *dominium*, hänellä oli myös *ius*, oikeus. Tällainen *dominium*- ja *ius*-käsitteiden välinen ekvivalenssi oli perua jo 1200-luvun alkupuolen juristeilta. Myös fransiskaaneille *dominium* oli eksklusiivinen, toiset poissulkeva omistusoikeus. Suurin variaatio osoittautui *usus*- eli käyttöä merkitsevän käsitteen kohdalla. *Usus* ei aina, edes omistusoikeuksien yhteydessä, merkinnyt käyttöoikeutta. Käyttöä määriteltiin monella tavalla liittämällä siihen erilaisia määreitä kuten lupa (*licentia*) tai kyky (*facultas*).

Kokonaisuudessaan Robinsonin teos on erittäin yksityiskohtaista ja tarkkaa omistusoikeudellisten käsitteiden analyysia. Se valaisee hyvin sitä, kuinka moderni omistusoikeuskäsitteistö ja teoria muotoutuivat

fransiskaanista köyhyyttä koskeissa keskusteluissa. Robinson tuntee myös aihepiiriä koskevan muun tutkimuskirjallisuuden ja korjaa monessakin suhteessa aikaisempaa tutkimusta.

**VIRPI MÄKINEN
PROF., HELSINKI**

KIRSI KANERVA & MARKO LAMBERG (TOIM.)

**Hyvä elämä keskiajalla.
Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2014.
266 s.**

Hyvä elämä keskiajalla -artikkelikoelman päämääränä on tarkastella kulttuuri- ja mentaliteettihistorian menetelmin myöhäiskeskiajan (1200–1400-luvut) kulttuuriin sisältyneitä käsityksiä hyvästä elämästä, sen muodoista ja tavoista, joilla aikalaiset pyrkivät sitä tavoittamaan ja toteuttamaan. Tarkalleen ottaen teos käsittelee hyvinvointia ja sen erilaisia ulottuvuuksia: psyykkisen ja fyysisen hyvinvoinnin lisäksi tarkastellaan jonkin verran myös sosiaalista hyvinvointia. Keskiajan hyvinvointikäsitteistä sävytti myös vahva hengellinen ulottuvuus.

Näkökulmia tavallisen ihmisen arkiseen hyvinvointiin käsitellään muun muassa kansankielisten reseptikokoelmien, kanonisaatioprosessin kuvauksien, rippikäsikirjojen, *exemplum*-kokoelmien ja *ars moriendi*-kirjallisuuden valossa. Ruumiin ja mielen terveys sekä kuolemaan liittyvät kysymykset saavat pääsijan. Kukin artikkeli rakentuu lyhyelle tekstikatkelmalle, joka esitetään sekä alkuperäiskielisenä että suomenkoksena. Suurin osa käytetystä aineistosta on latinankielistä, mutta mukana on myös kansankielisiä lähteitä. Teos osoittaa, miten monenkirjavasta lähdeaineistosta on mahdollista löytää myös arjen kuvauksia ja luodata tavallisen ihmisen elämään keskiajalla.

Myöhäiskeskiajalla eläneiden ihmisten elämän edellytykset olivat huomattavan heikot jo siksi, että yleinen hygienia- ja terveyden- ja sairaudenhoito olivat puutteellisia. Lapsikuolleisuus oli korkea ja ihmisten keski-ikä nykyistä huomattavasti alhaisempi. Useimmat ihmiset kuolivat sairauksiin, joihin ei ollut hoitokeinoja. Skolastisessa lääketieteessä ihmistä tarkasteltiin kokonaisvaltaisena psykofyysisenä kokonaisuutena ja terveys ymmärrettiin yksilölliseksi: terve ja hyvä elämä olivat jokaisella ihmisellä omanlaisensa, kuten humoraali- ja kompleksiooppi edellyttivät. Lääkärit laativat ohjeistuksia terveyden ylläpitämiseksi korostaen kohtuullisuutta, lepoa ja oikean ruokavalion merkitystä. Myös hyvän mielen vaikutus terveydelle ymmärrettiin. Timo Joutsivuon artikkelissa esitellään Pariisin yliopistossa lääketieteen professorina toimineen Pietro Torrigianon käsityksiä mielenliikkeiden merkityksestä terveydelle ja sairaudelle *De accidentibus animae* -kirjoituksesta otetun tekstikatkelman perustalta. Keskiaikaisen käsityksen mukaan tunteet itsessään eivät johtaneet epätasapainoon ja siten mielen tai ruumiin sairauteen, vaan epätasapainon aiheutti niiden liiallisuus.

Kirsi Kanervan kirjoittamassa artikkelissa paneudutaan erityisesti vihan tunteeseen ja sen merkitykseen hyvinvoinnille muinaislatinalaisten saagojen valossa. Lähdeaineisto osoittaa, että keskiajan islantilaisessa kulttuurissa tunnettiin suuri määrä viha-sanoja ja vihalle annettiin erilaisia muotoja (esimerkiksi pahaenteinen, jalo tai berserkkimäinen viha, raivo). Vihan hyvyys tai pahuus määrittyi käyttöyhteydestä. Raivo kas berserkki-viha oli hyödyllistä taistelussa, mutta sosiaalisessa yhteisössä tällaista suuttumusta ei hyväksytty. Sen sijaan hyvä (jalo) viha suuntautui hallitusti yhteisöllisen tasapainon säilyttämiseen tai palauttamiseen tähtääviin tekoihin.

Mielen hyvinvointiin liittyy myös Susanna Niirasen artikkeli, jossa tar-